

приведення законодавства у відповідність до стандартів Європейського Союзу не можуть прийматися: задача українських правників адаптувати своє законодавство, а не впроваджувати в нього категорії і інститути, які вступають у внутрішній конфлікт з правовою доктриною.

Українським правникам мабуть слід гармонізувати свої погляди стосовно характеристик небезпеки певних видів злочинної поведінки та раціоналізувати законодавство таким чином, щоб максимально забезпечити охорону найголовніших суспільних цінностей: життя, здоров'я особи та її невід'ємних прав. Необхідним видається і суворе забезпечення максимальної диференціації кримінальної відповідальності з метою довільної ізоляції від суспільства найнебезпечніших кримінальних елементів та забезпечення виправлення та ресоціалізації інших категорій засуджених.

КОЗАЧЕНКО О. В.

Миколаївський інститут права Національного університету
«Одеська юридична академія», завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор

СТАДІЇ ТА ЕТАПИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Кримінальну відповідальність слід розглядати як сукупність кримінально-правових заходів примусового та заохочувального впливу, що застосовуються на підставі закону державою з метою забезпечення виконання особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, обов'язку перетерпіти передбачені законом обмеження прав і свобод. Така дефініція кримінальної відповідальності приводить до висновку про стадійність її реалізації.

Перша стадія — *виникнення кримінальної відповідальності* пов'язується з моментом вчинення деліктоздатною особою кримінального правопорушення (закінчене правопорушення) або вчиненням діянь, які визначені законом як такі, що мають ознаки приготування або замаху на вчинення кримінального правопорушення (незакінчене правопорушення), за умови, що для такої ситуації не передбачаються спеціальні обмеження щодо притягнення особи до кримінальної відповідальності. Так, відповідно до ч. 2 ст. 14 КК України готування до злочину невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальної відповідальності, а тому вчинення відповідних дій не створює умови для виникнення кримінальної відповідальності. Вчинення кримінального правопорушення розглядається як момент виникнення кримінальної відповідальності на підставі того, що саме з цього моменту виникає об'єктивний обов'язок

особи перетерпіти обмеження прав і свобод, при цьому обсяги і характер таких обмежень визначається на більш пізніх стадіях кримінальної відповідальності. В межах цієї стадії виконується значна кількість процесуальних дій (проведення слідчих (розшукових), організаційних та інших дій, зокрема внесення даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань), застосовуються заходи забезпечення кримінального провадження, які, хоча і містять ознаки примусу, однак не можуть розглядатися як форми кримінальної відповідальності.

Друга стадія — *притягнення до кримінальної відповідальності* (початок реалізації кримінальної відповідальності) пов'язується з моментом повідомлення особи про підозру у вчиненні нею кримінального правопорушення. Нормативні засади цієї стадії кримінальної відповідальності отримали закріплення в процесуальному законодавстві (п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України). Відповідне положення вимагає свого уточнення з урахуванням того, що в ч. 1 ст. 276 КПК України законодавець встановлює три випадки обов'язкового повідомлення про підозру — затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення (п. 1); обрання до особи одного з передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України запобіжних заходів (п. 2); наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення (п. 3). З вказаних підстав тільки остання має безпосереднє відношення до порядку притягнення особи до кримінальної відповідальності, оскільки вона базується на зібранні достатніх доказів причетності особи до кримінального правопорушення. В той же час у ст. 277 КПК України регулюється порядок укладення письмового повідомлення про підозру, із змісту якого можна зробити висновок, що цей порядок має відношення виключно до висновку про достатність доказів обґрунтованої підозри особи. Таким чином, друга стадія кримінальної відповідальності повинна пов'язуватися не з усіма випадками повідомлення про підозру, а тільки з письмовим повідомленням особи про підозру. Притягнення особи до відповідальності характеризується чітким визначенням кола діянь, які ставляться у вину особі, набуття цією особою статусу підозрюваного і як результат — отримання широких можливостей щодо участі в процесі доказування як сторона захисту та реалізації належного, з цього моменту, права на захист. При цьому ані письмове повідомлення про підозру, ані складання обвинувального акту не можуть розглядатися як форми реалізації кримінальної відповідальності, а виступають виключно засобами процесуального забезпечення обґрунтованості притягнення до кримінальної відповідальності.

На перших двох стадіях кримінальна відповідальність існує у формі так званої потенційної кримінальної відповідальності, яка визначена законом, однак ще не персоніфікована.

Третя стадія — *реалізація кримінальної відповідальності* пов'язується з моментом набрання законної сили обвинувальним вироком суду, в

якому здійснюється індивідуалізація кримінальної відповідальності з урахуванням об'єктивних та суб'єктивних характеристик як діяння, так і особи, яка його вчинила. На цій стадії кримінальна відповідальність набуває ознак конкретизованої відповідальності, тому що нормативно встановлені обмеження прав і свобод правопорушника отримують визначені вид та міру таких обмежень. Реалізація примусової кримінальної відповідальності здійснюється в певних кримінально-правових формах, що одночасно дає можливість розглядати їх в якості етапів реалізації кримінальної відповідальності «по горизонталі». Така можливість продиктована тим, що кожний наступний етап реалізації примусової відповідальності пов'язаний з попереднім, утворюючи тим самим систему кримінально-правових заходів впливу, до якої відносяться: засудження особи; призначення особі покарання; судимість. При цьому призначення особі покарання не можливо без засудження особи, у свою чергу судимість не існує без засудження особи і призначення їй виду та міри покарання в межах, встановлених законом. Відповідно, засудження особи не обов'язково супроводжується призначенням покарання та застосуванням обмежень, притаманних судимості, що свідчить про відносно самостійний характер засудження як особливого виду заходу кримінальної відповідальності. В частині реалізації реабілітаційно-заохочувальних заходів кримінальної відповідальності (звільнення від призначення покарання, звільнення від покарання та звільнення від відбування покарання), слід зазначити, що воно відбувається в межах аналізованої стадії з урахуванням специфіки окремих видів звільнення від покарання.

Четверта стадія — *закінчення кримінальної відповідальності* пов'язується з моментом погашення або зняття судимості, після настання якого до особи не можуть застосовуватися заходи примусової кримінальної відповідальності, оскільки припиняється обов'язок особи перетерпіти передбачені законом обмеження прав і свобод у зв'язку з вчиненням кримінального правопорушення.

Перераховані стадії кримінальної відповідальності створюють цілісну картину щодо напрямків, меж та обсягів здійснення кримінально-правового впливу на осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, з метою відновлення соціальної справедливості, яка була порушена вчиненням кримінально караного діяння.